

ფილოსოფია Philosophy

მეტაფორა როგორც ხელოვნების ენა

ნანა გულიაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისი სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი, საქართველო

e-mail: nana.guliashvili@tsu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.33.17>

SJIF 2025: 8.584

იმისათვის, რომ ადამიანმა შეძლოს ხელოვნების ქმნილებასთან ურთიერთობა, მას უნდა ესმოდეს მისი საზრისი. საზრისის გაგება კი გულისხმობს ამ ენის, ნიშნების, სიმბოლოების, ფორმების ცოდნას, რაშიც იგი იგულისხმება.

ხელოვნების ბუნებისა თუ არსის გასაგებად, ხშირად მიმართავენ ისეთ სემიოტიკურ კონცეპტს (ცნებას) როგორიცაა მეტაფორა.

ხშირად ხელოვნებას მიიჩნევენ თავად ერთ დიდ მეტაფორად. მეტაფორის კვლევას დიდი ხნის ისტორია აქვს, მაგრამ მისი ინტენსიური შესწავლა დაიწყო უკანასკნელი ორი ათეული წლის წინ. მეტაფორის გამოყენების სფერო ძალიან ფართოა, ის გვხვდება ადამიანთა კომუნიკაციის თითქმის ყოველ სახეში, ამბობენ რომ მეტაფორები ყრუ-მუნჯთა საუბრებშიც კი გამოიყენება.

მეტაფორის შემთხვევაში გვაქვს ემოცია. მას შემდეგ რაც კი მთლიანი მითოსური ცნობიერება დანაწევრდა თეორიულ, პოლიტიკურ, ეთიკურ, ესთეტიკურ, რელიგიურ სფეროებად, თითქმის მეტაფორული აზროვნების ადგილი აღარ უნდა დარჩენილიყო, მაგრამ (ესთეტიკა - ხელოვნება) აღმოჩნდა ის სფერო, რომელმაც მეტაფორა ხელოვნების ენის მთავარ იარაღად აქცია.

მითოსური ცნობიერების ადამიანს ეჭვი არ შეჰქონდა თავისა და სამყაროს ერთიანობაში და მას მართლაც მიაჩნდა, რომ საგნები და მოვლენები ადამიანური თვისებების მატარებელია. ანუ მითოსში ნიშანი და აღსანიშნი ერთმანეთს ემთხვეოდა, მაშინ როცა ხელოვნებამ მეტაფორული ენა თავის მხატვრული ქსოვილის ძირითად ელემენტად აქცია, მხოლოდ ერთი პირობით, ნიშანი არ ემთხვევა აღსანიშნს. რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელოვანს, განსხვავებით მითოსური ადამიანისაგან, არ მიაჩნია, რომ მისი თვისებები და სამყაროს, საგნების თვისებები, იდენტურია, რომ არსებობს განსხვავება ადამიანსა და სამყაროს მოვლენებს შორის, თუმცა დისტანცირებულად მეტაფორის გამოყენებით ხაზს უსვამს მისი ბუნების პირობითობას. მითოსური ცნობიერებისათვის დამახასიათებელი სინკრეტულობა, განპირობებული იყო

მეტაფორული აზროვნებით, რაც შენარჩუნებულ იქნა გარკვეული მეტამორფოზებით ხელოვნებაში.

საკვანძო სიტყვები: მეტაფორა, ხელოვნების ენა, მითოსი

ხელოვნების ენა, ბუნებრივისგან განსხვავებით, ზედმიწევნით გრძნობად კონკრეტულია. იგი ზემოქმედებს ადამიანის ცნობიერებაზე, უფრო ღრმად თუ ჩავწვდებით, აღმოვაჩენთ, რომ ცნობიერებაზე თვით ესთეტიკური ღირებულება ზემოქმედებს. ხელოვნება შეიძლება განხილული იქნას როგორც თავისებური ენა. იგი სხვა ხელოვნურ ენებთან შედარებით ყველაზე უფრო მეტად ამჟღავნებს ბუნებრივი ენის თვისებებთან სიახლოვეს. მაგალითად, მეცნიერების ენაც ხელოვნური ენაა, მაგრამ მისი ბუნება წმინდად სიმბოლურია, ან სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ის მხოლოდ ნიშანთა სისტემაა და არ შეიცავს მსოფლმხედველობრივ და მსოფლგანცდით შინაარსს, ამდენად, ბუნებრივი ენის ანალოგიით ხელოვნებას, როგორც ადამიანის საქმიანობის სპეციფიკურ ფორმას შეიძლება ვუწოდოთ ენა. ხელოვნების ენა არის ფორმების, სიმბოლოების ნიშნების და სხვა სემიოტიკური კონცეპტების ერთობლიობა. იმისათვის, რომ ადამიანმა შეძლოს ხელოვნების ქმნილებასთან ურთიერთობა, მას უნდა ესმოდეს მისი საზრისი. საზრისის გაგება კი გულისხმობს ამ ენის, ნიშნების, სიმბოლოების, ფორმების ცოდნას, რაშიც იგი იგულისხმება. წარმოდგენილ ნაშრომში კი ვისაუბრებთ ხელოვნების ენად აღიარებულ სემიოტიკურ ცნებაზე.

ხელოვნების ბუნებისა თუ არსის გასაგებად, ხშირად მიმართავენ ისეთ სემიოტიკურ კონცეპტს (ცნებას) როგორიცაა მეტაფორა. ხშირად ხელოვნებას მიიჩნევენ თავად ერთ დიდ მეტაფორად. მეტაფორის კვლევას დიდი ხნის ისტორია აქვს, მაგრამ მისი ინტენსიური შესწავლა დაიწყო უკანასკნელი ორი ათეული წლის წინ. მეტაფორის გამოყენების სფერო ძალიან ფართოა, ის გვხვდება ადამიანთა კომუნიკაციის თითქმის ყოველ სახეში, ამბობენ რომ მეტაფორები ყრუმუნჯთა საუბრებშიც კი გამოიყენება. გავარკვიოთ, როგორ გამოიყენებდა მეცნიერული აზროვნება მეტაფორას, ან კიდევ რა დამოკიდებულება ჰქონდა მეცნიერებას მეტაფორისადმი. რაციონალურად მოაზროვნე მეცნიერები უარყოფდნენ მეცნიერულ აზროვნებაში მეტაფორის გამოყენებას, მაგალითად, ჰობსი ამბობს: „**მეტაფორა განსხვავებით ცნებისაგან აბუნდოვანებს და ართულებს შემეცნებას.**“

ამდენად, ჰობსი მეტაფორის შემოტანას რაციონალურ აზროვნებაში, არა მხოლოდ შეცდომად, დანაშაულადაც კი მიიჩნევს.

განსხვავებულ პოზიციაზე დგას ე.წ. რომანტიკულად განწყობილი ფილოსოფოსები, მაგ: ნიცშე და მისი მიმდევრები, რომელთაც მიაჩნიათ, რომ ყოფიერების ისეთი სფეროები როგორიცაა: სიცოცხლე, ხელოვნება, ზემოქმედება, თავისუფლება. არ ეურჩება ლოგიკურ განხილვას და ჭეშმარიტების წვდომის გზა ამ შემთხვევაში, მხოლოდ მეტაფორული აზროვნება შეიძლება იყოს. ამის საუკეთესო დემონსტრირებაა ნიცშეს ძირითადი ნაშრომი „ასე იტყოდა ზარათუსტრა“, რომელიც ტრადიციულ-ფილოსოფიური ტრაქტატებისგან განსხვავებით მხატვრული ენის-მეტაფორის მატარებელია. ხელოვნებას კი რაც შეეხება, როგორც აღვნიშნე მის ბუნებას ხშირად მეტაფორის ბუნებასთან აიგივებენ. უფრო მეტიც, ხშირად აღვნიშნავთ, რომ ხელოვნება წარმოუდგენელია მეტაფორის და სხვა სემიოტიკური ნიშნების გარეშე. როცა მეტაფორაზე ვსაუბრობთ, არ იგულისხმება მხოლოდ მისი ლიტერატურათმცოდ-ნეობითი

მნიშვნელობით. მის შინაარსში მოიაზრება საკუთრივ მეტაფორა, ლიტერატურ-რული მნიშვნელობით, შედარება, ეპითეტი, ჰიპერბოლა ...

ესპანელი ფილოსოფოსი ხოსე ორტეგა ი გასეტი ამბობს ერთ საინტერესო მეტაფორას: **„როგორც დაბნეულ ქირურგს ჩარჩება ხოლმე ადამიანის სხეულში სამედიცინო იარაღი, ასევე ჩარჩა შემოქმედს (ღმერთს) ადამიანის სულში მეტაფორაო.“**

ეს ფრაზა მოითხოვს თემატურ განვრცობას. ეს კი გაგვცემს პასუხს კითხვაზე, როდიდან ჩარჩა ღმერთს ეს ინსტრუმენტი ადამიანის სულში? ანუ სად წარმოიშვა და რატომ წარმოიშვა მეტაფორული აზროვნება და რატომ არის დღემდე ადამიანთა ურთიერთგაგების შეუცვლელი ინსტრუმენტი.

მეტაფორის წარმოშობა უნდა ვეძიოთ მითოსურ ცნობიერებაში.

მითოსური ცნობიერება ხასიათდება მთლიანობით, სინკრეტულობით. რაც იმას ნიშნავს, რომ ჯერ არ არის გამოყოფილი ცნობიერებაში თეორიული, პოლიტიკური, რელიგიური სფეროები, ეს კი ნიშნავს, რომ მითოსური ადამიანის მიმართება სინამდვილისადმი, მისი ცნობიერება მთლიანი და დაუნაწევრებელია. მითოსური ცნობიერების უმთავრესი მახასიათებელია გრძნობადი უეჭველობა, ანუ საგნის ნამდვილობა. გრძნობაში (შეგრძნებებში) მოცემულობით განისაზღვრებოდა: მაგ. შეგრძნებებში მოგვეცემა, რომ (მზე ამოდის და ჩადის), მაგრამ რეალურად მზე არც ამოდის და არც ჩადის, არამედ დედამიწა ბრუნავს მზის გარშემო. ეს მეცნიერებმა გვიან დაადგინეს. გრძნობადი უეჭველობა თავის მხრივ ემყარებოდა სინამდვილის ანთროპულ ხედვას. (ანთროპოს - ადამიანი, მორფოს - დანაწევრებას) როგორც თვითონ ჰქონდა დანაწევრებული. ადამიანი თავის თავს სამყაროსგან არ გამოყოფდა, არ განიცდიდა თავის თავის უპირატესობას სამყაროსთან. (წარმოიდგენდა როგორც ერთ მთლიანს). ამდენად მას საკუთარი თვისებები გადაჰქონდა საგნებსა და მოვლენებზე. თვითონ უხაროდა და საკუთარ სიხარულს მიაწერდა (მზე - იცინის. თვითონ გრძნობდა გულის ძგერას, და ქვასაც გული ჰქონდა...). მტრობდა, - მტრობა მიეწერებოდა სამყაროს. უყვარდა, - სიყვარული მიეწერებოდა სამყაროს.

მაშასადამე, მეტაფორა ყოფილა თავისი წარმოშობის დროიდან დღემდე ემოციურად ნაცნობი საშუალებით, უცნობის გაგების ინსტრუმენტი, მაგ:

„შორს მოსჩანს ქისტის სოფელი არწივის ბუდესავითა,

საამო არის საცქერლად დიაცის უბესავითა.“

ასეთი შემოკლებული აზრი და ახსნა აქვს მეტაფორას, რომელიც ემოციურად გაგვაგებინებს მეცნიერებისაგან განსხვავებით, რომელსაც მოუწევდა ახსნა, რომ ზღვის დონიდან რამდენიმე ასეული მეტრის სიმაღლეზე არის გაშენებული სოფელი განსაკუთრებული არქიტექტურის აღწერით, და ა.შ. ეს კი იქნებოდა საკმაოდ ვრცელი დასაბუთებული ახსნა. მეტაფორის შემთხვევაში კი გვაქვს ემოცია. მას შემდეგ რაც კი მთლიანი მითოსური ცნობიერება დანაწევრდა თეორიულ, პოლიტიკურ, ეთიკურ, ესთეტიკურ, რელიგიურ სფეროებად, თითქოს მეტაფორული აზროვნების ადგილი აღარ უნდა დარჩენილიყო, მაგრამ (ესთეტიკა - ხელოვნება) აღმოჩნდა ის სფერო, რომელმაც მეტაფორა ხელოვნების ენის მთავარ იარაღად აქცია. აქ ერთი განსხვავებაა მითოსური ცნობიერებისაგან.

მითოსური ცნობიერების ადამიანს ეჭვი არ შეჰქონდა თავისა და სამყაროს ერთიანობაში და მას მართლაც მიაჩნდა, რომ საგნები და მოვლენები ადამიანური თვისებების მატარებელია. ანუ მითოსში ნიშანი და აღსანიშნი ერთმანეთს ემთხვეოდა, მაშინ როცა ხელოვნებამ მეტაფორული ენა თავის მხატვრული ქსოვილის ძირითად ელემენტად აქცია, მხოლოდ ერთი

პირობით, ნიშანი არ ემთხვევა აღსანიშნს. რაც იმას ნიშნავს, რომ ხელოვანს განსხვავებით მითოსური ადამიანისაგან არ მიაჩნია, რომ მისი თვისებები და სამყაროს, საგნების თვისებები, იდენტურია, რომ არსებობს განსხვავება ადამიანსა და სამყაროს მოვლენებს შორის, თუმცა დისტანცირებულად მეტაფორის გამოყენებით ხაზს უსვამს მისი ბუნების პირობითობას.

ამ მსჯელობებიდან გამომდინარე შეიძლება გაგვიჩნდეს კითხვა, რატომ მოხდა ისე, რომ მხოლოდ ხელოვნებამ გამოიყენა, როგორც გასეტი იტყოდა (ადამიანის სულში ჩარჩენილი ეს ინსტრუმენტი) - მეტაფორა და როგორ შეიძლება მეტაფორის საშუალებით ავხსნათ ხელოვნების ბუნება. როგორც აღვნიშნეთ, მითოსური ცნობიერებისათვის დამახასიათებელი სინკრეტულობა, რაც განპირობებული იყო მეტაფორული აზროვნებით, შენარჩუნებულ იქნა გარკვეული მეტამორფოზებით ხელოვნებაში. ხელოვნება, მსგავსად მითოსური ცნობიერებისა, სინამდვილეს განიხილავს მთლიანობაში. არა როგორც მის რომელიმე ასპექტს, არამედ მის როგორც მრავალფეროვნებაში (საგანს მთლიანობაში).

მაგ: მეცნიერება არად დაგვიდევს კონკრეტული საგნის ფორმას, ფერს და ა.შ. ის მხოლოდ ზოგად პრინციპებს შეისწავლის. მისგან განსხვავებით ხელოვნება, ერთდროულად არის ერთეულში ზოგადის შემეცნება, შეფასება.

არ არსებობს, რომ ხელოვანი იმ სინამდვილეს, რომელსაც აღწერს, არ განიხილავდეს როგორც სისტემურ მთელს, რადგან ხელოვნება ერთდროულად წარმოადგენს: **პრაქტიკულ გარდაქმნას, შეფასებას, შემეცნებას და კომუნიკაციას**. ამ ფუნქციების ინტეგრირება ხელოვნებაში მეტაფორის მეშვეობით ხდება.

ლიტერატურა:

1. გულიაშვილი ნ. ხელოვნების ფილოსოფია, თბ. 2023წ. გამომც. „უნივერსალი“. გვ. 36-40;
2. ყულიჯანიშვილი ა. ესთეტიკა, თბ. 1006წ. გამომცემლობა „მერიდიანი“ გვ.78.
3. ხოსე ორტეგა ი გასეტი, ხელოვნების დეკუმანიზაცია, თბ. 1982წ.

Nana Guliashvili

Iv.Javakhishvili Tbilisi State University

Tbilisi, Georgia

e-mail:nana.guliashvili@tsu.ge

<https://doi.org/10.52340/lac.2025.33.17>

SJIF 2025: 8.584

Metaphor as a language of art

Abstract

In order for a person to be able to relate to a work of art, they must understand its meaning. Understanding the meaning implies knowledge of the language, signs, symbols, and forms in which it is implied.

To understand the nature or essence of art, one often resorts to a semiotic concept such as metaphor.

Art is often considered to be one big metaphor in itself. The study of metaphor has a long history, but its intensive study began in the last two decades.

The scope of metaphor is very broad, it is found in almost every form of human communication; it is said that metaphors are even used in the speech of the deaf and dumb. In the case of metaphor, we have emotion. Once the entire mythic consciousness has been fragmented into theoretical, political, ethical, aesthetic, religious spheres, It seemed like there should be no room for metaphorical thinking, but (aesthetics - art) turned out to be the field that made metaphor the main tool of the language of art. A person with a mythic consciousness had no doubt about the unity of himself and the world, and he truly believed that objects and events were carriers of human qualities. In other words, in myth, the sign and the signified coincided, while art made metaphorical language a basic element of its artistic fabric, with only one condition: the sign does not coincide with the signified. Which means that the artist, unlike the mythical man, does not believe that his properties and the properties of the world, of things, are identical, That there is a difference between man and the events of the world, although he uses a metaphor to emphasize the conditional nature of this. The syncretism characteristic of mythological consciousness was conditioned by metaphorical thinking, which was preserved through certain metamorphoses in art.

Key words: Metaaphor, language of art, mythic consciousness

რეცენზენტი: პროფესორი რობერტ კაიციუნი